

Sotilaan kirkkomusiikki

Kirkkomusiikin käyttö ja toteutus Puolustusvoimissa

Eero Rautasuo

Kirjallinen työ

Sibelius-Akatemia / Tampereen yliopisto

Kirkkomusiikin koulutusohjelma / Opettajan pedagogiset opinnot

Kevätlukukausi 2022

Tiivistelmä

Eero Rautasuo

Sotilaan kirkkomusiikki: Kirkkomusiikin käyttö ja toteutus Puolustusvoimissa

Kirjallinen työ

Kevätlukukausi 2022

Sivumäärä: 29 + 3

Sibelius-Akatemia / Tampereen yliopisto

Kirkkomusiikin koulutusohjelma / Opettajan pedagogiset opinnot

Musiikin maisteriopintojen kirjallinen työ keskittyy kirkkomusiikin käyttöön ja toteutustapoihin Puolustusvoimien toiminnassa. Tutkimuksessa tarkastellaan miksi, miten ja millaisissa tapahtumissa kirkkomusiikkia käytetään Puolustusvoimissa. Tutkittava ajanjakso on rajattu vuosiin 1990–2022. Tutkimuksen pääasiallisena aineistona on käytetty haastatteluja, jotka on kohdistettu Puolustusvoimien palkattuun ja eläkkeellä olevaan henkilöstöön. Haastateltavat edustavat Puolustusvoimien kirkollisen työn (sotilaspapit) ja sotilasmusiikin (sotilaskapellimestarit) toimialoja. Tutkimuksessa on myös hyödynnetty Puolustusvoimien asiakirjoja, jotka ohjaavat edellä mainittujen toimialojen toimintaa.

Kirkkomusiikin asema Puolustusvoimissa nojaa ennen kaikkea perinteisiin. Kirkkomusiikki kuuluu oleellisena osana Puolustusvoimien hengellisiin tilaisuuksiin. Ohjelmisto painottuu valikoimaan virsiä ja hymnejä, jotka ovat saavuttaneet keskeisen asemansa Suomen talvi- ja jatkosodan aikana. Näiden teosten ohella käytetään myös muuta isänmaallista musiikkia, joka hengellisessä kontekstissa käytettynä voi saada kirkkomusiikillisen luonteen.

Kirkkomusiikki on perinteikkään roolinsa vuoksi kuulunut sotilassoittokuntien ohjelmistoon alusta alkaen. Mikään ei viittaa siihen, että kirkkomusiikki olisi häviämässä soittokuntien ohjelmistosta, vaikka kuluneiden vuosikymmenien aikana sen käyttöaste on pienentynyt. Tähän on vaikuttanut keskeisesti veteraanisukupolven häviäminen ja sotilassoittokuntien määrän vähentyminen. Sotilassoittokuntien soitannollisen tason noustessa ja oman konserttitoiminnan kasvaessa, avautuu sotilassoittokunnille kuitenkin uusia mahdollisuuksia kirkkomusiikin taiteelliseen toteuttamiseen.

Avainsanat: Puolustusvoimat, kirkkomusiikki, sotilasmusiikki, Suomi

Muita tietoja: Pääesikunta on myöntänyt tutkimukselle tutkimusluvan AS7824

Sisällys

1	Johdanto	4
2	Kirkkomusiikki ja sotilasmusiikki	6
3	Kirkkomusiikki Puolustusvoimissa	8
3.1	Puolustusvoimien hengelliset tilaisuudet	8
3.2	Musiikki Puolustusvoimien hengellisissä tilaisuuksissa	9
3.2.1	Yleistä	9
3.2.2	Virret	11
3.2.3	Signaalit, merkkisoitot ja hymnit	13
3.2.4	Taidemusiikki	14
3.2.5	Muu musiikki	15
3.3	Muutokset lähimenneisyydessä	15
3.4	Arvio tulevaisuudesta	16
4	Sotilassoittokunnat ja kirkkomusiikki	17
4.1	Historiaa	17
4.2	Nyky aika	18
4.3	Sotilassoittokuntien kirkkomusiikillinen ohjelmisto	19
5	Kirkkomusiikki osana sotilassoittajien koulutusta	21
5.1	Taustaa	21
5.2	Soitto-oppilaskoulutus	21
5.3	Puolustusvoimien varusmiessoittokunta	23
6	Johtopäätökset ja pohdinta	24
	Lähteet ja kirjallisuus	27
	Liitteet	
	Liite 1 Haastattelukysymykset sotilasmuusikoille	30
	Liite 2 Haastattelukysymykset sotilaspapeille	31
	Liite 3 Virren 462, <i>Soi kunniaksi Luojan</i> teksti	32

1 Johdanto

Suomen Puolustusvoimissa on monien muiden asevoimien tapaan sekä musiikillinen haara (sotilasmusiikki) että kirkollinen työ (sotilaspapisto), joilla on molemmilla omat nimenomaiset tehtävänsä ja jotka myös tekevät yhteistyötä keskenään. Sotilasmusiikki täydentää tarvittaessa kirkollisen työn hengellistä sanomaa, mutta onko silloin kyse kirkko- vai sotilasmusiikin harjoittamisesta? Puolustusvoimissa käytetään ylipäänsä termiä ”kirkkomusiikki” hyvin vähän, jos ollenkaan, enkä muista törmänneeni siihen sotilasarani aikana juuri lainkaan. Siitä huolimatta Puolustusvoimissa on todistettavasti käytetty erilaisissa tilaisuuksissa musiikkia, joka on mielletävissä kirkkomusiikiksi. Tästä konkreettinen esimerkki on virret, joita lauletaan niin hengellisissä kuin maallisissakin tilaisuuksissa. Tämän työn tarkoituksena on selvittää, mikä merkitys ja tehtävä kirkkomusiikilla on Puolustusvoimien toiminnassa.

Vaikka aikaisempia tutkimuksia kirkkomusiikin käytöstä Puolustusvoimissa on tehty, ovat ne keskittyneet lähinnä virsiin ja Puolustusvoimissa käytettyihin virsikirjoihin. Tämä tutkimus laajentaa näkökulmaa kirkkomusiikkiin yleisemmälle tasolle – onhan kirkkomusiikki paljon muutakin kuin vain virsiä.

Olen työskennellyt Puolustusvoimien varusmiessoittokunnan palveluksessa vuodesta 2016. Samaan aikaan olen opiskellut kirkkomusiikkia Sibelius-Akatemiassa, joten olen hankkinut kokemusta ja osaamista molemmilta tutkimukseni osa-alueilta: kirkkomusiikista ja sotilasmusiikista. Tutkimukseni tavoitteena ei ole määrittellä, mikä kirkkomusiikin asema tulisi Puolustusvoimissa olla, vaan kartoitan sen käyttöä nyt ja lähimenneisyydessä.

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää miksi, miten ja millaisissa tilaisuuksissa kirkkomusiikkia käytetään Puolustusvoimissa. Tarkentavat alakysymykset ovat: Onko kirkkomusiikin käyttö muuttunut havaittavasti viimeisen 30 vuoden aikana ja jos on, niin miten? Tekeekö sotilaallinen konteksti kirkkomusiikista sotilasmusiikkia tai päinvastoin? Miten kirkkomusiikkia on käytetty sotilassoittajien koulutuksessa? Tutkimukseni kohdistuu etenkin Puolustusvoimien tilaisuuksiin, joissa käytetään kirkkomusiikkia. Tarkastelen kirkollisen toimialan toimintaa, Puolustusvoimien ja sotilasmusiikkialan järjestämiä hengellisiä tapahtumia sekä konserttitoimintaa. Mielenkiinnon kohteena ovat erityisesti musiikkivalinnat ja syyt, jotka ovat niihin johtaneet. Hengellisillä tapahtumilla tarkoite-

taan tässä tilaisuuksia, joihin sisältyy hengellinen osio, kuten sotilasvala, kokonaan hengellisiä tapahtumia, kuten hartaushetket, tai sotilasmusiikkialan toteuttamat konsertit esimerkiksi kirkoissa.

Tutkimustyö jakautuu metodologialtaan kahteen alueeseen: teoreettiseen ja empiiriseen. Työn teoreettinen osuus perustuu kirkkomusiikkia, sotilasmusiikkia ja Puolustusvoimien musiikkityötä koskevan lähdekirjallisuuden analyysiin edellä muotoilluista tutkimuskysymyksistä käsin. Empiirinen osuus toteutettiin puolistrukturoiduin haastatteluin, jotka kohdistuivat Puolustusvoimien nykyisen ja entisen henkilöstön edustajille kirkollisen työn ja sotilasmusiikkialan puolelta. Haastatteluja kertyi kevään 2022 aikana kaikkiaan viisi. Ne tehtiin yhdelle sotilaspastorille, kolmelle pääällikkökapellimestarille ja yhdelle eläköityneelle sotilaskapellimestarille. Neljä haastattelua toteutettiin etäyhteyksin ja yksi kirjallisena kyselynä. Toimialojen erityispiirteistä johtuen sotilasmusiikkialan henkilöstölle oli omat haastattelukysymykset ja kirkollisen työn henkilöstölle omat. Toimialan sisällä kysymykset olivat kuitenkin samat jokaiselle haastateltavalle. He saivat kysymykset pohdittaviksi pääosin viikkoa ennen haastattelua. Kysymykset ovat tämän työn liitteinä 1 ja 2.

Haastattelujen kautta saatu tieto oli oleellista, koska aihetta koskevaa painettua lähdeaineistoa on niukalti. Haastattelujen toteuttaminen edellytti tutkimusluvan saamista Puolustusvoimien Pääesikunnalta, sillä tutkimuksessa käytetään aineistona sekä Puolustusvoimien tietoaaineistoja että palkatun henkilöstön henkilöhaastatteluja. Tutkimusta varten myönnetyn tutkimusluvan (AS7824) ehtojen mukaisesti haastattelujen tuottama aineisto täytyy dokumentoida ja tuoda esiin ilman yksilötunnisteita, jottei kenenkään haastateltavan yksityisyydensuoja vaarannu.

Aihettani sivuavia tutkimuksia löytyy jonkin verran. Niitä ovat Sibelius-Akatemian maisterintutkinnon opinnäytetyöt *Virret kansallisena yhtenäistäjänä talvi- ja jatkosodassa 1938–1944* (Suomala 2007) ja *Sotilaan virsikirja* (Heide 2010). Nämä kuitenkin keskittyvät erityisesti virsiin eikä laaja-alaisemmin kirkkomusiikkiin. Lisäksi mainittakoon Sibelius-Akatemian tutkimuksista myös Päivi-Liisa Hannikaisen (2007) väitöskirja *Pohjanmaan musiikkikulttuuria menneiltä ajoilta: Musiikin taitajia ja tukijoita eteläisen Pohjanmaan kirkkomusiikkielämässä 1700-luvun jälkipuoliskolla*, jossa käsitellään mm. sotilassoittajien vaikutusta kirkon musiikkikulttuuriin 1700-luvun lopulla eteläisellä Pohjanmaalla. Toinen keskeinen musiikinhistoriallisen tiedon lähde on Raine Ampujan ja Jussi-Pekka Aukian tuottama *Suomalaisen sotilasmusiikin historiahanke*, joka on

Wordpress-alustalle tehty kattava artikkelipohjainen historiikki suomalaisesta sotilasmusiikista. Edellä mainitut lähteet ovat tutkimukseni kannalta keskeisiä historiaan liittyvissä asioissa. Sotilasmusiikin historiaa Suomessa on käsitelty myös Jukka Vuolion ja Heikki Anttilan kirjassa *Soi raikuen torvet ja rummut: Suomen sotilasmusiikin perinteitä sanoin, kuvin ja sävelin* (2006) sekä Sibelius-Akatemian opinnäytetöissä (Ampuja 1989; Koskinen 1993; Väisänen 1993). Tuorein sotilasmusiikin historiaan keskittyvä tutkimus lienee Kari Laitisen väitöskirja *Piipareita, klarinetinpuhaltajia ja musikantteja: Sotilassoittajat Suomessa Ruotsin ajan lopulla* (2021).

2 Kirkkomusiikki ja Sotilasmusiikki

Sotilasmusiikki ja kirkkomusiikki ovat olemukseltaan samankaltaisia, koska molemmissa kyse on musiikista, joka on valjastettu tiettyyn käyttötarkoitukseen ja kontekstiin. Toisaalta molemmat musiikin lajit voi irrottaa myös alkuperäisestä käyttöyhteydestään. Niissä on myös luonteenomaisia piirteitä, jotka toistuvat läpi historian: sotilasmusiikissa esimerkiksi puhallinorkesterit, marssirummut ja marssimusiikki ja kirkkomusiikissa esimerkiksi urut, kuorolaulu ja puhelaulu eli resitointi.

Kirkkomusiikin harjoittamista Puolustusvoimissa hankaloittaa organisaatiorakenne, jossa kirkkomusiikilla ei ole erityistä asemaa. Asiaa voi havainnollistaa vertaamalla Puolustusvoimien organisaatiorakennetta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virkarakenteeseen. Kirkossa papisto ja muusikot edustavat eri ammattikuntia, joiden päätehtävänä on palvella organisaation eli kirkon tavoitteita. Tämä päätehtävä tekeekin kirkon muusikoista nimenomaan kirkkomuusikoita. Puolustusvoimissa papit ja sotilasmuusikot edistävät organisaation eli Puolustusvoimien tavoitteita eri toimialoilla. Papistolla on toki myös kirkon pappisvihkimys. Kuitenkaan sotilaspapeilla ei ole velvoitetta edistää kirkon missiota vaan Puolustusvoimien tehtäviä ja tavoitteita. Vastaavasti myöskään sotilasmuusikoilla ei ole velvoitetta edistää kirkkomusiikin asemaa.

Sotilasmusiikki on musiikkia, jonka käyttö perustuu sotilaallisiin tarkoituksiin, eikä se kuvaa pelkästään yhtä musiikkityyliä. Siksi termin määrittely on tuottanut haasteita tutkijoille. Sotilasmusiikki on perinteisesti jaettu kolmeen kategoriaan: signaalimusiikkiin, kenttämusiikkiin ja harmoniamusiikkiin. Signaalimusiikki tarkoittaa funktionaalisia merkkisoihtoja ja kenttämusiikki ulkona kenttäoloissa toteutettua seremoniallista

musiikkia. Harmoniamusiikki puolestaan viittaa sotilasorkestereiden soittamaan konsertoivaan taidemusiikkiin. Nykyisin sotilasmusiikki ymmärretään väljästi sotilassoittokunnan etupäässä sotilaallisessa yhteydessä esittämäksi patrioottisävytteiseksi (esim. fanfaarit ja marssit) tai muuksi musiikiksi. Viimeisestä ei kuitenkaan olla täysin yksimielisiä. (Aukia 2018a.)

Kirkkomusiikki on musiikkia, jonka sanoma ja tarkoitus liittyy kristilliseen kirkkoon ja sen jumalanpalvelukseen. Tämä merkitsee niin liturgista musiikkia — siis musiikkia, joka on sävelletty käytettäväksi kristillisessä jumalanpalveluksessa — kuin musiikkia, joka on sävelletty raamatun tekstiin tai muuhun kristillistä uskoa ilmentävään tekstiin. Nykyisen näkemyksen mukaan kirkkomusiikiksi voidaan laskea myös sävellykset, jotka sanomansa tai tunnelmansa vuoksi sopivat hengelliseen kontekstiin. (Erkkilä, Tuovinen ja Tuppurainen 2003, 37–38.)

Edellä mainituista kuvauksista ilmenee, että sotilasmusiikkia ja kirkkomusiikkia on hankala kategorisoida täysin yksiselitteisesti. Määritelmiin vaikuttavat oleellisesti niin sävellystyyppit kuin esitysyhteys. Termien tulkitsemisen tavasta riippuen kirkkomusiikkia voidaan käyttää sotilasmusiikkina ja päinvastoin. Keskusteltaessa kirkkomusiikin ja sotilasmusiikin luonteesta ja määritelmistä molempien toimialojen edustajat olivat lähestulkoon yksimielisiä siitä, minkälainen musiikki lasketaan ylipäänsä kirkkomusiikiksi. Kaikki haastateltavat määrittivät kirkkomusiikin pitkälti samoin perustein, kuin se on määritelty tutkimuksen tässä luvussa. Perinteisen kirkkomusiikin lisäksi tunnistettiin tiettyjen isänmaallisten teosten keskeinen rooli osana hengellistä kontekstia (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022), joista keskeisimmät on mainittu luvussa neljä. Tämä ilmiö perustuu perinteisiin sekä hengellisyyden ja isänmaallisuuden yhteenliittymään, joka on keskeistä Puolustusvoimien hengellisessä toiminnassa (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu D 25.4.2022). Molempien toimialojen edustajat olivat myös varsin yksimielisiä terminologian käytöstä, joskaan eivät täysin yksimielisiä. Haastateltavien mielestä konteksti määrittelee kirkkomusiikin ja sotilasmusiikin käytön; sotilassoittokunnan esittämä kirkkomusiikki voidaan todeta olevan yhtä lailla kirkkomusiikkia kuin sotilasmusiikkia (Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022). Puolustusvoimien tilaisuuksissa sotilassoittokuntien esittämä musiikki miellettiin pääosin sotilasmusiikiksi musiikin tyyliä riippumatta (Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu D 25.4.2022).

Osalle haastateltavista sotilasmusiikki viittasi kuitenkin ennen kaikkea musiikin tyyliin eikä esityskontekstiin (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022).

3 Kirkkomusiikki Puolustusvoimissa

3.1 Puolustusvoimien hengelliset tilaisuudet

Vaikka uskonnon harjoittaminen ei kuulu Puolustusvoimien pääasiallisiin tehtäviin, kuuluu se kuitenkin oleellisesti eettisen toimintakyvyn ja maanpuolustuksen kokonaisuuteen sekä rauhanaikana että poikkeusoloissa. (*Sotilaspapiston opas* 2017, 4–7; Mäki 2020, 12.) Näin ollen Puolustusvoimien toimintaan liittyy uskonnollisia tilaisuuksia. Kirkollisen työn toimintaa Puolustusvoimissa ohjaa *Sotilaspapiston opas* (2017). Olen selkeyden vuoksi jakanut seuraavassa Puolustusvoimien kirkkomusiikkia sisältävät tilaisuudet kahteen kategoriaan. Ensimmäisen kategorian muodostavat kokonaan hengelliset tilaisuudet. Kutsukaamme tätä kategoriaa ”varsinaisiksi hengellisiksi tilaisuuksiksi”. Siihen kuuluvat sotilasyhteisön jumalanpalvelukset sekä rukous- ja hartaushetket, jotka voidaan toimittaa kenttäoloissa tai kirkkotilassa. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvat myös sotilashäät ja -hautajaiset, jotka sisältävät tiettyjä sotilaallisia erityispiirteitä. Häiden osalta keskeisimpiä erityispiirteitä ovat sotilashenkilöstöstä muodostettava kunniakuja ja sen toiminta vihkimisen aikana. Tärkeässä roolissa ovat myös visuaaliset perinteet, kuten miekojen käyttö kunniakujassa tai bestmanin tapa kantaa sulhasen miekkaa, lakkia ja sormuksia siten, että miekan terä on pois päin alttarista, lakki miekan päällä ja sormukset lakin päällä. Hautajaisille keskeisiä erityispiirteitä ovat sotilashenkilöstöstä muodostettu kunniavartiosto ja lippuvartiosto, arkun verhoilu kielekkeisellä valtiolipulla, lipuista muodostettu lippulinna, kunniamerkkien kantaja, vainajan lakin ja miekan asettaminen arkun päälle ja kunnialaukaukset. Näitä sotilasperinteitä toteutetaan molemmissa tapauksissa harkinnan ja mahdollisuuksien mukaan, eivätkä ne ole pakollisia. (Seppänen ja Aurén 2011, 27–34, 45–49.) Puolustusvoimat järjestää myös rippikouluja varusmiehille, joiden toteuttamisesta vastaa sotilaspapisto. (PVHMSK-PE HM282.) Sotilaspapit toimittavat myös pyynnöstä Puolustusvoimien henkilöstölle ja heidän perheenjäsenilleen kirkollisia toimituksia (*Sotilaspapiston opas* 2017, 11–12).

Puolustusvoimat voi toimia myös merkittävänä yhteistyökumppanina erilaisissa hengellisissä tilaisuuksissa, joissa pääjärjestäjänä on esimerkiksi Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Tällaisia tilaisuuksia järjestetään Puolustusvoimien kannalta merkittävänä muisto- ja juhlapäivinä, kuten Puolustusvoimain lippujuhlan päivänä, talvisodan päättymisen muistopäivänä, itsenäisyyspäivänä ja kaatuneiden muistopäivänä.

Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvat tilaisuudet ovat yleensä Puolustusvoimien oman henkilöstön toimittamia, ja niiden toimittamisesta vastaavat pääosin sotilaspapit ja varusmiesdiakonit. Varusmiesdiakonit toimivat sotilaspappien avustajina ja vastaavat erityisesti varusmiesten vapaa-ajan hengellisestä toiminnasta. Omana kokonaisuutena ensimmäisessä kategoriassa mainittakoon vielä rintamatoimintaan liittyvät sodan ajan toimitukset. Kaikki edellä mainitut tilaisuudet eivät rajoitu pelkästään evankelis-luterilaiseen uskoon, vaan tilaisuuksia voidaan järjestää myös esimerkiksi ortodokseille. (*Sotilaspapiston opas* 2017, 8–14.)

Toiseen kategoriaan kuuluvat sotilaalliset tilaisuudet, jotka pitävät sisällään jonkin hengellisen osion. Tähän ryhmään kuuluvat hartausosion sisältävät sotilasvalat ja paraatikatselmukset. Sotilasvalassa hartausosio kuuluu viralliseen sotilasvalan kaavaan, mutta paraatikatselmuksissa hartausosio ei ole pakollinen. Sotilasvala voidaan kuitenkin järjestää myös valajumalanpalveluksena. Toiseen kategoriaan kuuluvat myös sotilasmusiikkialan järjestämät kirkkokonsertit.

3.2 Musiikki Puolustusvoimien hengellisissä tilaisuuksissa

3.2.1 Yleistä

Kirkkomusiikin käyttö pohjautuu pitkään liittoon Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Puolustusvoimien välillä. Sotilaspapisto on kuulunut suomalaiseen sotaväkeen jo 1700-luvulta asti, ja tämä perinne on jatkunut Suomen itsenäisyyden päiviin asti (Haastattelu D 25.4.2022). Kirkolliseen työhön taas on aina kuulunut oleellisena osana kirkollinen musiikki. Tämä on korostunut erityisesti kriisien aikaan – tärkeimpänä mainittakoon maamme viimeisten sotien aika (Haastattelu E 11.4.2022). Virsilaulu nähdään Puolustusvoimissa erityisesti sotilaan eettistä toimintakykyä ylläpitävänä toimintana. Muita kes-

keisiä syitä kirkkomusiikin käytölle ovat perinteet ja niiden ylläpito. Sota-aikana muodostettu kuva isänmaallisesta hengellisyydestä on sellainen, jota Puolustusvoimat vaalii aktiivisesti yhä tänä päivänä (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022).

Puolustusvoimien hengellisissä tilaisuuksissa musiikin suhteen keskeinen tekijä on *Sotilaan virsikirja*. Se on Sotilaskotiliiton varusmiehille jakama kirja, jota käytetään Puolustusvoimien hengellisissä tilaisuuksissa. Kirjan liiteosa sisältää kaavoja ja tekstejä rukous- ja hartaushetkiin sekä muihin jumalanpalveluksiin. Hengellisen sisällön lisäksi kirja pitää sisällään myös *Maamme*-laulun ja *Valalaulun* sanat. Nykyisin sotilaan virsikirjan liiteosassa korostuu eettisen toimintakyvyn ylläpitämisen lisäksi ekumenia, sillä kirja sisältää myös muiden uskontokuntien tekstejä ja tekstejä englannin kielellä. Sotilaan virsikirjan keskeisestä roolista huolimatta Puolustusvoimien hengellisissä tilaisuuksissa voidaan käyttää myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirjaa. (Mäki 2020, 8–11.)

Kun tarkastellaan Puolustusvoimien varsinaisia hengellisiä tilaisuuksia, on helppointa verrata niitä Suomen evankelisluterilaisen kirkon vastaaviin tilaisuuksiin, koska molempia voidaan tarkastella niitä varten luotujen kaavojen avulla. Puolustusvoimien hengellisten tilaisuuksien kaavat löytyvät *Sotilaan virsikirjasta* ja evankelis-luterilaisen kirkon kaavat *Kirkkokäsikirjasta* (2018). Eroavaisuuksia kirkon virallisiin kaavoihin ei ole kovin paljon. Keskeisin niistä on hieman riisutumpi yleisvaikutelma. Jumalanpalvelusten kirjasta poiketen vaihtoehtoisia kaavoja toimituksille ei ole, eivätkä ne pidä sisällään liturgista vuoro- tai yhteislaulua. Yhdistävänä tekijänä toimitusten kaavat mahdollistavat myös muun musiikin käytön sen lajia täsmentämättä. Puolustusvoimien hengellisissä tilaisuuksissa on mahdollista käyttää *Sotilaan virsikirjan* kaavojen sijasta kirkkokäsikirjan kaavoja. (*Sotilaan virsikirja* 2018; *Kirkkokäsikirja* 2018.)

Kaikki haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että Puolustusvoimissa kirkkomusiikkia käytetään pääsääntöisesti Puolustusvoimien virallisissa hengellisissä tilaisuuksissa, jotka voidaan jakaa luvussa 3.1 tekemäni määritelmän mukaan varsinaisiksi hengellisiksi tilaisuuksiksi tai hengellisiksi osioiksi. Näiden jälkeen keskeisimmäksi tapahtumaksi nostettiin sotilasmusiikkialan kirkkokonsertit, joiden kohdeyleisöä ovat Puolustusvoimien henkilöstö, varusmiehet ja joskus myös muut kansalaiset riippuen tilaisuuden julkisuudesta. Puolustusvoimien kirkollisessa työssä kirkkomusiikin keskeinen kohdeyleisö on varusmiehet.

Jaan seuraavassa Puolustusvoimien hengellisissä tilaisuuksissa käytetyn musiikin neljään luokkaan. Ensimmäisen muodostavat virret, toisen signaalimusiikki, merkkisoitot ja hymnit, kolmannen taidemusiikki ja neljännen muu musiikki. Jako perustuu havaintoihini musiikkivalinnoista aikaisemmissa kappaleissa mainitsemissani hengellisissä tilaisuuksissa. Näistä kategorioista nostan esimerkkiteoksia perustuen niin ikään omiin havaintoihini työurani ajalta erilaisissa puolustusvoimallisissa tilaisuuksissa sekä henkilöhaastatteluissa saamiini tietoihin.

3.2.2 Virret

Puolustusvoimien tilaisuuksissa käytetään isänmaa-osion virsiä etenkin silloin, kun kyseessä on edellä määrittelemäni toisen kategorian mukainen tilaisuus. Tämä ei kuitenkaan ole sääntö vaan ennemminkin tapa, joka nojaa vahvasti perinteisiin. Mikäli kyseessä on puhtaasti hengellinen tilaisuus, saatetaan käyttää muitakin esimerkiksi kirkkovuoden pyhään liittyviä virsiä.

Tämän työn kannalta keskeisiä ovat isänmaalliset virret. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuoden 1986 virsikirjan kategoriassa Isänmaa on yhdeksän virttä (virret 577–585), joista sotilaan virsikirjaan on päätynyt viisi (577, 579, 580, 581 ja 584). Niistä kaikkein käytetyin lienee virsi 577, *Sun kätes, Herra, voimakkaan*, jota käytetään paitsi hengellisissä osioissa myös varsinaisissa hengellisissä tilaisuuksissa. Virsi tunnetaan myös *Isänmaanvirtenä*, jonka teksti on Johan Ludvig Runebergin (1804–1877) kirjoittama. Virren sävelmä sen sijaan on keskiajalta, todennäköisesti böömiläis-saksalaista alkuperää, ja sen vanhin tunnettu käsikirjoitus on ajoitettu vuoteen 1480. (Väinölä 2009, 592–593.) Virren keskeinen asema juontaa juurensa todennäköisesti sen pitkään historiaan ja julkaisuajankohtaan. Runeberg kirjoitti virren vuonna 1855 osana ruotsinkielisen virsikirjan uudistustyötä, ja virsi korvasikin lopulta vanhassa karoliinisessa virsikirjassa olleen kuninkaanvirren. On huomionarvoista, että tuohon aikaan Runeberg oli jo tunnustettu kansallisrunoilija, ja esimerkiksi *Maamme-laulu* oli esitetty julkisesti jo vuosikymmen aiemmin. (Seppänen ja Aurén 2011, 80.) Virren suosiota Puolustusvoimissa on mahdollisesti edesauttanut sen laulettavuus. Se on melodialtaan varsin yksinkertainen ja helppo laulaa c-mollissa sotilassoittokunnan säestämänä.

Samaisesta Isänmaa-kategoriasta löytyy myös virsi 584, joka on Taneli Kuusiston (1905–1988) Uno Kailaan (1901–1933) samannimiseen tekstiin säveltämä *Suomalainen rukous*. Virsi on hyvä esimerkki sotavuosina vakiintuneista hengellisistä ja samaan aikaan isänmaallisista lauluista. Teksti on peräisin Kailaan runosarjasta *Isänmaan päivä* (1930), ja siitä tuli runoilijalle erityisen läheinen. Kuusiston sävellys muotoutui Yleisradion pyynnöstä säveltää isänmaallisaiheinen kuulokuva Kailaan tekstiin. Teos esitettiin vuonna 1939 osana isänmaallista suurjuhlaa Helsingin messuhallissa. (Väinölä 2009, 599–600.)

Kaikki usein käytetyt virret eivät kuitenkaan ole peräisin virsikirjan Isänmaa-osiosta. Hyvä esimerkki tästä on Martin Lutherin (1483–1546) säveltämä *Jumala ompe linnamme*, joka tunnetaan virsikirjan virtenä 170. Virren sanat eivät varsinaisesti liity isänmaallisuuteen, mutta siitä huolimatta se on muodostunut suomalaisille tärkeäksi hengenostatusvirreksi. Virttä voi luonnehtia taisteluvirreksi, koska sen teksti keskittyy kampaaluun pahoja voimia vastaan ja hyvän voittoon. Vaikka virsirunossa pahat voimat liittyvät uskonnollisiin näkökulmiin, on niillä ollut vertailukohtansa sota-aikana, jolloin virrestä tulikin suomalaisten keskuudessa erityisen suosittu. Virren isänmaallisuus kumpuaakin sen perinteikkästä roolista ja isänmaallisesta tekstintulkinnasta. (Väinölä 2009, 181-182; Suomala 2007, 10–11; Seppänen ja Aurén, 2011, 80.)

Toinen esimerkki usein käytetyistä virsistä on virsi 462, *Soi kunniaksi Luojan*, jonka on säveltänyt Jean Sibelius (1865–1957). Kaksi ensimmäistä säkeistöä on kirjoittanut Aukusti Waldemar Koskimies (1856–1929) ja kolmannen säkeistön tämän vaimo Iita Koskimies (1879–1958). Virsikirjassa virsi asettuu ”Jumalan luomistyö” -osastoon. Sävelmä on sävelletty osaksi Helsingin Yliopiston promootiokantaattia eikä ole tarkoitettu alkujaan virreksi. Alkuperäisessä tekstissä, joka oli ainoastaan kaksisäkeistöinen, oli kuitenkin vahva hengellinen sanoma Jumalan kaikkivoipaisuudesta, jonka seurauksena se päättyi vähitellen erilaisiin hengellisten laulujen kokoelmiin ja lopulta virsikirjaan. (Väinölä 2009, 479–480.) Virren suosio isänmaallisissa tilaisuuksissa välittyy kenties virren säveltäjästä, kun kyseessä on Suomen kansallissäveltäjä. Virren melodia sopii tunnelmaltaan hyvin isänmaallisiin tilaisuuksiin. Sota-aikana virren tekstiä tulkittiin isänmaallisesti. Erityisesti toista säkeistöä on tulkittu siten, että tekstissä mainitulla hyisellä hallalla kuvataan idästä hyökkäävää Neuvostoliittoa. Näin ollen säkeistön lopulla halutaan valaa uskoa ja toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Koko virsiteksti on luettavissa liitteessä 3.

3.2.3 Signaalit, merkkisoitot ja hymnit

Tähän kategoriaan kuuluu musiikkikappaleita, joita käytetään erityisesti hengellisissä osioissa ja kenttähartauksissa mutta myös muissa sotilaallisissa seremonioissa. Signaaleilla sotilassoittajat viestittivät joukoille käskyjä, manöövereitä ja muita merkinantoja. Eri joukoilla oli omat signaalinsa, jotta niitä ei sekoitettaisi keskenään. Myös signaalitorvien viritys vaihteli käskyn antaneen komentotason mukaan. Nykyisin signaaleja ei enää käytetä yhtä paljon kuin ennen, mutta joitakin niistä on jäänyt käyttöön sotilaallisiin seremonioihin ja paraatikatselmuksen eri osiin. Kirkkomusiikillisesta näkökulmasta nousee esiin kaksi signaalia: *rukoilkaamme* ja *aamen*, joista ensimmäinen soitetään kenttähartauden alkupuolella ennen papin puhetta. Aamen kuullaan vastaavasti hartaushetken päätteeksi. Merkkisoittoa on käytetty pitkälti signaalien tapaan, mutta niihin kuuluu myös pidempiä soittoja, kuten esimerkiksi aamu- ja iltasoitto sotilaiden hartaushetkissä. (Seppänen ja Aurén 2011, 59–60.)

Jumalanpalveluksen yhteydessä hymnillä viitataan säkeistömuotoiseen, lauletuun musiikkiin. *Kirkkomusiikin käsikirja* määrittelee hymnin seuraavasti: ”juhlallinen, yleensä hidastempoinen syllabinen kultti- ja yhteisölaulu. Kristillisessä kirkossa erityisesti rukoushetkien säkeistöllinen ja mitallinen runo- ja sävelmätyyppi. Englannin kielen *hymn* tarkoittaa myös luterilaista virttä.” (Erkkilä, Tuovinen, Tuppurainen 2003, 542.) Kristillisten kirkkojen jumalanpalveluksissa liturgiseen tekstiin sävelletty hymni lauletaan kuoro- tai yhteislauluna määrättyssä kohdassa jumalanpalvelusta. Sotilasympäristössä hymnillä tarkoitetaan kuitenkin lähes poikkeuksetta soitettua musiikkia, joka ei välttämättä ole aina kirkkomusiikkia. Sotilaallisessa kontekstissa hymnin esittää sotilassoittokunta sotilasvalassa tai paraatikatselmuksen hartausosiossa. Hymni toimii tällöin alkusoittona hartausosiolle. Vaikka hymnin paikka on määritelty, voi sotilassoittokunta vaihdella hymnisävelmää tilaisuuden luonteen mukaisesti.

Paljon käytetty hymni sotilaallisissa tilaisuuksissa on Axel von Kothenin (1871–1927) sävellyskilpailuun säveltämä teos *Rukous*. Sävellyskilpailu oli sota-asiain toimistokunnan vuonna 1918 järjestämä, ja sen tarkoituksena oli löytää suomalaisiin sotilashartauksiin uusi suomalainen hymni. Vaikka teos ei aikanaan voittanut sävellyskilpailua, lunastettiin se silti Puolustusvoimien omaisuudeksi, ja siitä tuli erityisen pidetty hymni, kuten myös kilpailun voittaneen Robert Kajanuksen (1856–1933) säveltämästä *Sotilaan*

hymnistä. Suomalaisille Kothenin *Rukous* tuli tutuksi talvi- ja jatkosodan radioiduista sotilashartauksista. Kothenin hymnisävelmä on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nykyisen virsikirjan virsi 551. Hän käytti sävellyksensä tekstinä J. L. Runebergin isänmaavirttä *Sun kätes, Herra, voimakkaan*, joten Kothenin hymisävellystä voi käyttää vaihtoehtoisena sävelmänä nykyisen virsikirjan virren 577 tekstille. Nykyisessä virsikirjassa virren 551 teksti on Nicolaus Selneckerin kirjoittama, eikä se ole samalla tavalla isänmaallisesti latautunut. Se ei myöskään kuulu virsikirjan Isänmaa-osaston virsiin. (Väinölä 2009, 550–551; Orlamo ja Lehtinen 2009, 18–22.)

Toinen Puolustusvoimissa usein käytetty hymni on Heikki Klemetin (1876–1953) alunperin sotilasmarssiksi säveltämä *Oi kallis Suomenmaa*. Laulu kuuluu 13 isänmaallisen marssilaulun sarjaan, jonka Puolustusvoimien ensimmäinen ylikapellimestari Alexei Apostol tilasi Klemetiltä. Klemetti muokkasi sävellyksensä tuntemattoman säveltäjän nimettömäksi jääneestä häämarssista. Myöhemmin hän sovitti marssilaulunsa kuorolle, jolloin siitä tuli luonteeltaan hartaampi hymni. Klemetin sävellys on ollut puhallin-orkesterisovituksena suosittu hymni hartausosioissa mutta myös sotilashautajaisissa. Se kuullaan myös valtiovierailuiden yhteydessä, kun sepele lasketaan Helsingin Hietaniemen hautausmaan sankarihaudalle. (Aukia 2018b.)

Kuten edellä mainitut esimerkit osoittavat, sotilaallisessa kontekstissa kaikki hymnit eivät välttämättä ole lähtökohtaisesti sävelletty kirkkomusiikiksi. Ne voivat kuitenkin tässä yhteydessä saada kirkkomusiikillisen luonteen.

3.2.4 Taidemusiikki

Taidemusiikilla tarkoitetaan tässä laajamuotoisia jumalanpalveluskäyttöön sävellettyjä teoksia mutta myös muuta, edellisiin kategorioihin kuulumatonta kirkkomusiikkia. Tämän kategorian musiikkia esitetään esimerkiksi sotilassoittokuntien kirkkokonserteissa. Hymneistä ja virsistä poiketen tämän kategorian musiikki ei ole kiteytynyt samalla tavoin keskeisiin teoksiin, vaan varianssia on huomattavasti enemmän.

3.2.5 Muu musiikki

Tähän kategoriaan sijoitan teokset, jotka eivät edusta kirkkomusiikkia sanan perinteisessä merkityksessä, vaan kirkkomusiikillinen luonne muotoutuu musiikin kontekstista tai tunnelmasta samaan tapaan kuin hymnien kohdalla. Tähän kategoriaan kuuluu isänmaallisia lauluja, joita kuullaan esimerkiksi kaatuneiden muistopäivän, talvisodan päättymisen muistopäivän ja Puolustusvoimien kirkkojuhlan jumalanpalveluksissa sekä sotilaallisissa hartaushetkissä. Hyvä esimerkki tähän kategoriaan kuuluvasta laulettuun musiikkiin on Jean Sibeliuksen säveltämän sinfonisen runon *Finlandian* hymni, johon tekstin on laatinut Veikko Antero Koskenniemi (1885–1962). Teksti vuodelta 1940 edustaa sota-ajan lyriikkaa, jossa ovat läsnä isänmaallisuus ja kansallismielisyys mutta ei suoranainen kristillinen sanoma.

Instrumentaalimusiikista tyypillinen esimerkki on *Narvan marssi*, jota soitetaan sotilaiden ja valtionpäämiesten hautajaisissa. Marssin historia ulottuu tietävästi ainakin 1700-luvulle, eikä senkään tausta ole lähtökohtaisesti hengellinen. Surumarssi siitä tuli, kun sitä käytettiin vuonna 1818 Kaarle XII:n kuoleman satavuotismuistojuhlassa. Marssi voidaan myös laulaa, ja teksti on niin ikään maallinen. (Seppänen ja Aurén 2011, 61.)

Isänmaallisuus ja hengellisyys muistuttavat tuntemuksina toisiaan, ja ne voivat myös ruokkia toinen toistaan. Sota-aikana nämä tuntemukset yhdistyivät osaksi kansallista identiteettiä, vaikka uskonsodasta ei voikaan puhua. Molempia tuntemuksia hyödynnettiin sotapropagandassa, jolla pyrittiin vaikuttamaan sekä sotilaisiin että kotirintamaan. Tosin propagandan vaikutus alkoi vähitellen kääntyä itseään vastaan sodan pitkittyessä. Edellä selostettu selittää osaltaan isänmaallisen musiikin käyttöä sotilaallisissa hengellisissä tilaisuuksissa. Musiikki heijastelee näissä tilaisuuksissa isänmaallista hengellisyyttä. (Suomala 2007, 1, 3–5, 21.)

3.3 Muutokset lähimenneisyydessä

Viimeisen 30 vuoden ajanjaksolla havaitsivat kaikki haastateltavat kirkkomusiikin määrän vähentyneen suhteessa soittokuntien soittamaan muuhun musiikkiin. Tämä selittyi

tietynlaisten tilaisuuksien vähentymisenä: veteraani-sukupolven kadotessa heille suunnatut kirkkomusiikkia sisältävät seremoniat ja hartaushetket ovat vähentyneet huomattavasti. Maanpuolustusjärjestöjä on myös lakkautettu osin samoista syistä. Myös Puolustusvoimien muita virallisia tapahtumia on vähennetty jonkin verran, joten vastaavasti myös hengelliset osiot ovat vähentyneet. (Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu D 25.4.2022.)

Soittokuntien lakkauttaminen on vaikuttanut soittotilausten vähenemiseen ja siten kirkkomusiikin käyttömäärään. Joitakin hengellisiä tilaisuuksia on suorastaan lakkautettu, kuten aamu- ja iltahartaudet. (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu D 25.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022.) Ympäröivässä yhteiskunnassa näkyvä maallistuminen on myös vaikuttanut kirkkomusiikin määrälliseen vähenemiseen Puolustusvoimissa, joskin tästä haastateltavat olivat jonkin verran erimielisiä (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022). Kirkkomusiikin aseman Puolustusvoimissa ei kuitenkaan koettu heikentyneen maallistumisen vuoksi, vaan sen koetaan yhä olevan tärkeä osa Puolustusvoimien kirkollista työtä. (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu D 25.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022.)

3.4 Arvio tulevaisuudesta

Kirkkomusiikin tulevaisuutta Puolustusvoimissa tarkasteltaessa molempien toimialojen edustajat olivat yksimielisiä siitä, että sillä on tulevaisuudessakin keskeinen rooli, eikä se tule poistumaan Puolustusvoimien käytöstä. Nykyaikana kirkkomusiikin käytössä Puolustusvoimissa korostuvat perinteet ja niiden vaaliminen. Tämä todennäköisesti jatkuu myös tulevaisuudessa. Lisäksi sotilasmusiikkialan edustajat olivat toiveikkaita kirkkomusiikin uusista käyttömahdollisuuksista kirkkokonserteissa. Uusia mahdollisuuksia luo myös sotilassoittokuntien ammattitaidon nousu, joka on ollut huomattava viimeisen 30 vuoden aikana. Ammattitaitoisempi orkesteri mahdollistaa monipuolisemman ja haastavamman ohjelmiston ja siten laajamuotoisten ja taiteellisesti korkeatasoisten kirkkomusiikkiteosten esittämisen. Myös kasvava kiinnostus kamarimusiikkiin avaa uusia mahdollisuuksia kirkkomusiikin suuntaan. (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu D 25.4.2022.) Kirkkomusiikin hyödyntäminen sotilasmusiikkialan aliupseerikurssin äänenjohtajaopinnoissa nähtiin positiivisena ilmiönä, jolla voi olla vaikutuksia tulevaisuuden sotilasmusiikkiin (Haastattelu A 14.4.2022). Jonkin verran tulevaisuuden

näkymiä hämärtää nykyinen maailmanpoliittinen tilanne, jonka kaikki haastateltavat toivat vastauksissaan eri tavoin ilmi. Toisaalta on jo viitteitä siitä, että nykykonflikteissa hengellisyyden määrä yhteiskunnassa kasvaa, kuten se on kasvanut menneiden sotien aikana. Kirkkomusiikin osalta asiasta on kuitenkin vaikeaa tehdä tarkkaa arviota. (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu D 25.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022.)

4 Sotilassoittokunnat ja kirkkomusiikki

4.1 Historiaa

Sotilasmusiikin merkitys Suomen musiikkikulttuurin kehitykselle on keskeinen. Saksasta Suomeen 1700-luvulla saapuneet ammattimuusikot toimivat vasta perustettujen sotilassoittokuntien soittajina ja kapellimestareina. Sotilassoittokunnat rikastuttivat upseeriston kulttuurista elämää illanviettojen ja tanssiaisten muodossa, mutta vähitellen niitä ryhdyttiin käyttämään myös erilaisissa sotilalaisissa tilaisuuksissa. Monet sotilassoittajat toimivat sivutoimisesti opettajina ja kiertävinä muusikoina tavallisen kansan parissa. Osa soittajista päätyi myös kirkon palvelukseen, sillä saksalaisten sotilassoittajien joukossa oli klaveristeja ja urkureita. Erityisesti Pohjanmaalla kirkkomuusikkoina toimi saksalaislähtöisiä sotilasmuusikoita. Esimerkkeinä mainittakoon Johan Christopher Lückman (1733–1798), joka toimi Uudenkaarlepyyn urkurina vuodesta 1769 ja samaan aikaan sivutoimisessa palvelussuhteessa Pohjanmaan rykmentissä sekä Johan Carl Diedrichs (1734–1790), joka Lückmanin tavoin toimi sivutoimisena sotilassoittajana Pohjanmaan rykmentissä ja urkurina Vaasan Mustasaaren seurakunnassa vuodesta 1770. Voidaan siis päätellä, että sotilasmusiikin ja kirkkomusiikin kehitykseen Suomessa ovat vaikuttaneet samat henkilöt. (Hannikainen 2008, 174–228, 250–254; Laitinen 2020, 17–18, 25–26.)

Huolimatta sotilassoittajien kirkkomusiikillisesta osaamisesta, ei voida varmuudella sanoa, missä määrin kirkkomusiikkia on käytetty sotilassoittokuntien toiminnassa. Sotilassoittajat saattoivat soittaa erilaisissa seurakuntien järjestämässä tilaisuuksissa, mutta nämä tehtävät olivat usein erillään sotilassoittokunnan virallisesta työstä. Toisaalta historialliset lähteet ovat myös osoittaneet, että jo 1600-luvulla soittokunnat ovat osallistuneet virsilaulun harjoittamiseen ja säestämiseen. Aukia (2019) mainitsee myös soitto-

kuntien osallistumisesta virsilauluun ennen ratkaisevia taisteluita. Hän kirjoittaa todennäköisenä syynä tähän olleen Ruotsin kuninkaan Kustaa II Aadolfin määräys ottaa käyttöön kenttäpappijärjestelmä, joka lisäsi virsilaulun määrää sotilasyhteisössä huomattavasti. Siitä huolimatta on tiedossa kirkollisia tilaisuuksia, joihin sotilassoittokunta osallistui myös virkansa puolesta. 1700-luvulta aina 1800-luvun loppuun Suomessa järjestettiin kirkkoparaateja, jotka toimivat jumalanpalveluksina sotilaille mutta myös eräänlaisina sulkeisjärjestysharjoituksina, joissa harjoiteltiin aseotteita ja marssimista. Kirkkoparaattia voidaankin pitää kenttähartauden ja sotilasparaatin välimuotona. Kirkkoparaateissa soitetusta ohjelmistosta ei ole varmaa tietoa. Voidaan kuitenkin olettaa, että kirkkoparaatin jumalanpalveluksellinen osio on sisältänyt kirkkomusiikkia. (Aukia 2019; Laitinen 2020, 163–164.)

1900-luvulla, kun Suomi itsenäistyi ja perustettiin Suomen Puolustusvoimat, oli Puolustusvoimien toiminnassa vielä varsin paljon hengellisiä tilaisuuksia, jotka ovat ajan myötä poistuneet käytöstä. Tämä heijastui myös sotilassoittokuntien toimintaan, joten ohjelmistossa oli tuolloin melko paljon virsiä. Erityisesti sota-aikana virret olivat suosittuja kansan kasvaneen uskonnollisuuden vuoksi — sodittiinhan sodassa niin kodin, uskonnon kuin isänmaankin puolesta. Sota-ajan virsilaulusta rintamalla on myös kirjoitettu varsin paljon. Uskonnon harjoittamisen jumalanpalveluksien ja virsilaulun kautta koettiin edistävän sotilaiden henkistä hyvinvointia ja toimintakykyä. Rintamaolosuhteissa yhteinen virsilaulu oli usein spontaani ilmiö, jolla oli huomattavia vaikutuksia taistelevan joukon mielialaan. Rintamalla virsien laulu oli pääosin sotivien sotilaiden keskenään harjoittamaa tai sotilaspappien johtamaa yhteislaulua, mutta tiettävästi rintamalla kiertävien viihdytysjoukkojenkin ohjelmistoon kuului jonkin verran virsiä. (Suomala 2007, 1–2; Aukia 2018a.)

4.2 Nykyaika

Huolimatta nyky-yhteiskunnan maallistuvasta trendistä, on vielä tänä päivänä Puolustusvoimien kirkollisella työllä varsin merkittävä rooli Puolustusvoimien toiminnassa. Kirkolliset tilaisuudet Puolustusvoimissa ovat pysyneet varsin muuttumattomina myös sota-aikojen jälkeen, mikä on pitänyt kirkkomusiikin mukana sotilassoittokuntien ohjelmistossa. Sotilasmusiikkialan henkilöstön haastattelujen perusteella kirkkomusiikki esiintyy

sotilassoittokuntien arjessa erityisesti näiden virallisten tilaisuuksien puitteissa. Kuten edellä todettiin, niihin lukeutuvat sotilasvalat, sotilasyhteisön hartaushetket ja jumalanpalvelukset. Vaikka kirkkomusiikin osuus on varsin pieni suhteessa muuhun sotilasmusiikkiin (hengellisissä osioissa, kuten sotilasvalan hartausosiossa on yleensä vain hymni ja yksi virsi), on merkille pantavaa, että sitä kuullaan suurimmassa osassa Puolustusvoimien virallisia tilaisuuksia, jossa sotilassoittokunta vastaa tilaisuuden musiikista.

Sotilassoittokuntien kirkkomusiikin käytössä nykyaikana korostuu myös sotilassoittokuntien oma konserttitoiminta. Kirkkokonsertti ei kuitenkaan tarkoita välttämättä sitä, että konsertin ohjelma olisi rakennettu kirkkomusiikillisen sisällön ympärille. Sotilassoittokunnille kirkkokonsertti tarkoittaa ensisijaisesti vain konserttia kirkossa, mutta konsertin ohjelmisto on valittu sellaiseksi, että se sopii tyyliltään ja luonteeltaan kirkossa esitettäväksi. Ohjelmisto voi siis sisältää maallista ja kirkollista musiikkia vapain painoituksin. Sotilassoittokuntien toiminnassa on myös täysin hengellistä musiikkia sisältäviä kokonaisuuksia, kuten esimerkiksi virsikonsertteja. Kirkkomusiikki ei kuitenkaan nouse sotilassoittokuntien arjessa muusta musiikista eroavaan asemaan, vaan lähtökohtaisesti se on sotilassoittokunnille vain musiikkia muun musiikin joukossa.

4.3 Sotilassoittokuntien kirkkomusiikillinen ohjelmisto

Haastattelut osoittavat, että kirkkomusiikkia käytetään Puolustusvoimissa erityisesti virsien muodossa. Sotilassoittokunnissa niitä käytetään kuitenkin varsin kapea-alaisesti. Haastattelujen mukaan neljä käytetyintä virttä ovat 577, 170, 462, 584 (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu B, 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022). Kapea-alaisen käytön ei kuitenkaan koeta vähentävän niiden merkitystä, vaan päinvastoin se korostaa niiden keskeistä ja perinteikästä asemaa osana Puolustusvoimien musiikillista ja hengellistä maisemaa (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022). Edellä mainittuja virsiä käytetäänkin etupäässä Puolustusvoimien virallisissa tilaisuuksissa ja niiden hengellisissä osioissa. Muitakin virsiä käytetään muissa tilaisuuksissa, mutta yksityiskohtaista tilastoa niiden käyttöasteesta ei tämän tutkimuksen aineiston perusteella voi esittää. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirjan Isänmaa-osion virret näyttävät kuitenkin olevan jonkin verran enemmän käytettyjä kuin muut virret. Lisäksi virsien käyttöä Puolustusvoimissa ohjaa Suomen

evankelis-luterilaisen kirkon tapaan kirkkovuosikalenteri, eli virsiä valitaan myös kyseisen pyhäpäivän mukaisesti. (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu D 25.4.2022.)

Sotilaspapiston näkemys virsien käytöstä on linjassa sotilasmusiikkialan henkilöstön näkemysten kanssa mitä tulee keskeisimpien virsien käyttöön ja niiden merkitykseen Puolustusvoimille. Sotilaspapisto kuitenkin käyttää virsiä arkityössään monipuolisemmin, koska virsien ja muun hengellisen musiikin laulaminen sisältyy varuskuntien pienimuotoisempaan hengelliseen toimintaan ja sotilasrippikouluun. Näissä tapauksissa kirkkomusiikin toteuttaminen lankeaa vahvasti sotilaspapin vastuulle, mutta apuna voidaan käyttää vapaaehtoisia soitto- ja laulutaitoisia varusmiehiä tai ammattisotilaita. (Haastattelu E 11.4.2022.) Pääosin sotilasmusiikkialan ja Puolustusvoimien kirkollisen työn välillä on toimiva vuorovaikutus, jossa molemmat osapuolet tukevat toisiaan. Musiikkivalintoja tehdään yhdessä ja tukea pyydetään puolin ja toisin. Toisinaan aktiivinen vuoropuhelu johtaa myös uusien tapahtumien ja sitä kautta perinteiden syntymiseen. (Haastattelu A, 14.4.2022; Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022.)

Sotilassoittokuntien käyttämistä hymneistä soitetaan haastateltavien mukaan eniten Kothenin ja Kajanuksen sävellyksiä. Painotuseroja on tosin havaittavissa joukko-osastosta riippuen. (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu B 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022).

Sotilassoittokuntien kirkkomusiikin käytössä näkyy myös nykyisin keskeisempään rooliin noussut konserttitoiminta, joka mahdollistaa virsien ohella muunlaisen kirkkomusiikin ja taidemusiikin käytön. Silloin nojataan erityisesti sovitettuun musiikkiin, sillä puhallinorkestereille ei ole sävelletty kirkkomusiikkia yhtä paljon kuin muille kokoonpanoille. Keskeiset puhallinorkesterille sävelletyt laajamuotoiset kirkkomusiikkiteokset nousevat ajoittain kirkkokonserttien ohjelmistoon, kuten Frigyes Hidaksen (1928–2007) *Requiem* (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022). Muista puhallinorkesterille kirjoitetuista kirkkomusiikkiteoksista mainittakoon Edward Gregsonin *Missa Brevis Pacem* ja Ferrer Ferran'n *La Passió de Crist*. (Haastattelu A 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu D 25.4.2022.) Puhallinorkesterille sovitetuista tunnetuista laajamuotoisista kirkkomusiikkiteoksista nostettakoon esimerkiksi musiikkimajuri Petri Junnan sovittama Wolfgang Amadeus Mozartin (1756–1791) *Requiem*. Laajamuotoisten teosten ohella kirkkomusiikkia toteutetaan myös suppeampien sävellysten ja kamarimusiikin muodossa.

Kirkkomusiikillista ohjelmistoa puhallinorkestereille saadaan aika-ajoin lisää soitusten ja uusien sävellysten muodossa. Sävellyksiä voidaan tilata suoraan säveltäjiltä, mutta uusia teoksia voidaan saada myös sävellyskilpailujen kautta. Vuonna 2018 järjestetyssä sävellyskilpailussa valittiin neljä uutta hymniä Puolustusvoimien virallisten tilaisuuksien käyttömusiikiksi. (Haastattelu A 14.4.2022; 14.4.2022; Haastattelu C 28.4.2022; Haastattelu E 11.4.2022.)

5 Kirkkomusiikki osana sotilassoittajien koulutusta

5.1 Taustaa

Edelliset luvut osoittavat kirkkomusiikin sisältyneen varsin kauan Puolustusvoimien musiikilliseen toimintaan. Sotilassoittokuntien ohjelmistoon on kuulunut kirkkomusiikkia niin virsien kuin taidemusiikin muodossa. Herää kysymys, miten kirkkomusiikki on ollut läsnä sotilassoittajien koulutuksessa? Seuraavassa keskityn armeijan soitto-oppilaskoulutukseen 1900-luvulla sekä sotilassoittajien koulutukseen kyseisen järjestelmän lakkauttamisen jälkeisenä aikana.

5.2 Soitto-oppilaskoulutus

1900-luvun keskeisin sotilassoittajia kouluttava järjestelmä oli soitto-oppilaskoulu, jonka nimi vaihtui useaan kertaan. Soitto-oppilaskoulutuksesta on kirjoitettu melko paljon. Tässä alaluvussa oleva tieto perustuukin pääasiassa musiikkieverstiluutnantti (evp.) Jyrki Koskisen kirjoittamaan kirjalliseen työhön *Soitto-oppilaskoulutuksen muuttuminen itsenäisyyden aikana* (1993) sekä henkilöhaastatteluihin. Tämän työn kannalta keskeisin asia on soitto-oppilaskoulutuksen musiikinopetuksellinen sisältö.

Soitto-oppilaskoulu oli järjestelmänä yhdistelmä sotilassoittokuntien omaa opetustoimintaa sekä eri musiikkioppilaitosten antamaa opetusta. Pitkään keskeisimpänä oppilaitoksena toimi Sibelius-Akatemia, jossa oli sotilasmusiikkiosasto. Myöhemmin tämä kuitenkin vaihtui Päijät-Hämeen konservatorioksi soitto-oppilaskoulun siirryttyä Lahteen. (Koskinen 1993, 1.) Myös soitto-oppilaskurssin pituus ja oppisisältö on muuttunut

ajan kuluessa useasti. Keskeisintä koulutuksessa oli kuitenkin ajatus nuorten musiikillisesta kouluttamisesta, valmistamisesta ja jopa sitouttamisesta tulevaan sotilassoittajan ammattiin. (Koskinen 1993, 2–8.)

Soitto-oppilaiden opetus tapahtui pääosin sisäoppilaitoksessa, eli oppilaat asuivat soittokunnan kasarmilla koulun ajan. Näin he saivat jo varhaisessa vaiheessa kokemusta armeijan tavoista ja kasarmielämästä mutta joutuivat kokemaan myös järjestelmän ongelmalliset puolet. Näistä mainittakoon kunnollisten majoitustilojen puuttuminen erityisesti järjestelmän alkuaikoina. Lisäksi soitto-oppilaita käytettiin varsin surutta erilaisissa siivous-, lähetti- ja keittiötehtävissä, mikä laski soitto-oppilaiden opiskelumotivaatiota ja kuvaa Puolustusvoimista mahdollisena työpaikkana. Pitkään ongelmana oli myös erillisten harjoitustilojen puuttuminen, minä seurauksena oppilaat joutuivat harjoittelemaan majoitustiloissa, joissa saattoi samaan aikaan harjoitella useampi soittaja. Soitto-oppilaiden koulutusta antoivat soitto-oppilaskoulun lisäksi varuskuntasoittokunnat, joissa opetti pedagogisesti epäpäteviä sotilassoittajia, mikä niin ikään laski soitto-oppilaiden opiskelumotivaatiota. Varuskuntasoittokunnissa oli tilanteita, jolloin opetettavaa soitinta hallitsevaa soittajaa ei ollut ja opetuksesta vastasi jonkin muun instrumentin soittaja. (Koskinen 1993, 8–10, 23–24; Aukia 2016.)

Johtuen varuskuntasoittokuntien vaihtelevasta tavasta kouluttaa soitto-oppilaita, keskityn tässä luvussa varsinaiseen soitto-oppilaskouluun. Siellä opetukseen kuului pääinstrumentin opintoja, yhteissoittoa, pianonsoittoa, musiikin historiaa, säveltapailua, musiikin teoriaa, pedagogiikkaa ja yleissotilaallista koulutusta (Koskinen 1993, 2–8, liite 7, liite 9). Kuitenkaan mikään kirjallinen lähde ei mainitse kirkkomusiikin olleen erityisasemassa soitto-oppilaiden saamassa koulutuksessa. Tämä käy ilmi myös tekemistäni haastatteluista, joissa osa haastateltavista on saanut sotilassoittajan peruskoulutuksensa nimenomaan soitto-oppilaskoulutuksessa. Vaikka kirkkomusiikista ei ole juurikaan erillisiä mainintoja, on se kuulunut soitto-oppilaiden ohjelmistoon yhteissoiton yhteydessä. Lisäksi kirkkomusiikki on ollut epäsuorasti läsnä musiikin teorian opinnoissa, kuten kenraalibassossa. Kiintoisana yksityiskohtana mainittakoon, että Sibelius-Akatemian sotilasmusiikkiosastolla opetti kenraalibassoa Puolustusvoimien silloinen ylikapellimestari, musiikkieverstiluutnantti Arvo Kuikka (1924–2015), joka toimi urallaan sotilasmusiikon lisäksi myös kirkkomuusikkona. Hän opetti myös soitinnusta tuleville sotilaskapellimestareille, ja tässä keskeisenä oppimateriaalina oli niin ikään kirkkomusiikki. Näillä seikoilla on todennäköisesti ollut vaikutusta kirkkomusiikin monipuoliseen jalkauttamiseen

osaksi sotilassoittokuntien ohjelmistoa. Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että vaikka kirkkomusiikki on kuulunut soitto-oppilaiden koulutukseen, sitä ei ole nostettu erilliseen asemaan, vaan se on sulautunut osaksi muuta oppimateriaalia ja musiikillista ohjelmistoa. (Haastattelu C 28.4.2022.)

5.3 Puolustusvoimien varusmiessoittokunta

Tässä alaluvussa esitetyt tiedot perustuvat lähinnä omiin kokemuksiini, joita olen saanut työurani aikana Puolustusvoimissa. Nykyisin keskeisin sotilassoittajia kouluttava toimija on Puolustusvoimien varusmiessoittokunta, joka perustettiin Haminassa 1.1.1990 korvaamaan Kouvolan ja Haminan varuskuntasoihtokuntien lakkauttamisesta syntyneitä tyhjiöitä. Se kuitenkin siirrettiin vuonna 1996 Lahteen osaksi vuonna 1984 perustettua sotilasmusiikkikoulua. Samassa yhteydessä vanha soitto-oppilaskoulutus päättyi. Puolustusvoimien varusmiessoittokunta on Puolustusvoimien soitto-kunnista ainut, jonka pääasiallisena tehtävänä on kouluttaa varusmiehistä sotilassoittajia. Heitä koulutetaan sodan ajan tehtäviä varten, mutta varusmiessoittokunta toimii myös rekrytointiväylänä Puolustusvoimien muihin sotilassoittokuntiin (Koskinen 1993, 13—18; PVHSMK-PE, HP238.)

Varusmiessoittokunta soittaa omien konserttiensa lisäksi Puolustusvoimien virallisissa tilaisuuksissa, joihin soittajat saavat myös koulutuksen. Näihin kuuluvat sotilasvaalit, paraatikatselmukset ja muut tilaisuudet, joissa on hengellinen osio. Varusmiessoittokunta soittaa vuosittain myös hartaushetkissä ja muissa jumalanpalveluksissa. Näissä tilaisuuksissa varusmiesten oppiminen tapahtuu mestari–kisälli-periaatteen mukaisesti siten, että tilaisuuksien kulku käydään etukäteen läpi, mutta esitettäviä teoksia ei harjoitella yhdessä ennen esiintymisiä. Varusmiessoittokunnassa tällaisia ensimmäisiä esiintymisiä ovat perinteisesti olleet seppeleenlaskutilaisuudet ja katselmukset.

Keskeinen ero varusmiessoittokunnan ja soitto-oppilaskoulutuksen välillä on henkilökohtainen soitonopetus, jota varusmiessoittokunnassa ei juurikaan järjestetä. Myöskään musiikin teoriaa ei varusmiehille opeteta. Keskeisin musiikillisen koulutuksen muoto on kapellimestarien ja apulaiskapellimestarien tarjoama ohjaus orkesteriharjoitusten ja muiden kokoonpanojen yhteisharjoitusten merkeissä. Näin ollen varusmiesten ohjelmisto koostuu lähinnä orkesteri- tai yhtymemusiikista. Ohjelmistoon kuuluu kuitenkin

myös kirkkomusiikkia, koska sitä tarvitaan etenkin Puolustusvoimien virallisissa tilaisuuksissa. Ohjelmistoon sisältyvät vuosittain keskeiset Puolustusvoimissa käytetyt virret ja hymnit, mutta joskus myös taidemusiikki-kategorian kirkkomusiikkiteoksia.

Varusmiessoittokunta järjestää vuosittain aliupseerikurssin, jossa varusmiehille tarjotaan yksilöllistä erikoiskoulutusta sotilassoittajan tehtäviin. Kurssin oppisisältöä ohjaa sotilasmusiikkialan toimintaa määrittävä sotilasmusiikkinormi. Opinnot sisältävät kaikille yhteistä opetusta muusikon kehonhuollosta ja sotilasmusiikin historiasta mutta myös eri opintosuuntiin eriytyvää opetusta. Aliupseerikurssin oppilaille tarjotaan viisi eri vaihtoehtoa erikoistumiskohteeksi: viestintä, tapahtumatuotanto, bändi-äänenjohtaja, kapellimestari ja äänenjohtaja, joista jokaisesta vastaa opintosuunnan johtaja. (PVHSMK-PE, PVHMSK-PE, HP238, liite 8.) Johtaja ei itse vastaa kaikesta opintosuunnan opetuksesta, vaan ulkopuolisia kouluttajia käytetään runsaasti. Sotilassoittokuntien soittajiston kannalta keskeinen on äänenjohtajan opintosuunta, jolla aliupseerioppilaille koulutetaan soitinsektion äänenjohtajan taitoja, kuten sektioharjoitusten johtamista, sovittamista ja intonaatiokoulutusta. Virsiä käytetään tässä keskeisenä opetusmateriaalina, niiden soveltudessa erinomaisesti edellä lueteltujen asioiden harjoitteluun. Konserttitoimintaa harjoitetaan myös virsikonserttien muodossa, joissa ohjelma koostuu aliupseerioppilaiden valitsemista ja sovittamista virsistä. Konserttien tuottamisesta vastaavat tapahtumatuotantolinjan aliupseerioppilaat. Tonaalisesti yksinkertaisissa virsissä korostuvat oikeaoppinen äänenkuljetus ja soiton puhtaus, jotka pakottavat sovitustyössä ja soittamisessa erityiseen huolellisuuteen. Opintosuunnan johtaja arvioi aliupseerioppilaiden suoriutumista sektionjohtajina ja sovittajina ja antaa jokaiselle yksilöllisen palautteen arvosanoineen. Aliupseerioppilaat saavat henkilökunnan antaman palautteen lisäksi vertaispalautetta muilta kurssin aliupseerioppilailta.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että kirkkomusiikilla on edelleen keskeinen asema Puolustusvoimien toiminnassa erityisesti perinteiden ylläpitämisen näkökulmasta. Tämä käy ilmi Puolustusvoimien henkilöstölle suunnatuista haastatteluista, tutkimuskirjallisuudesta ja omakohtaisista kokemuksistani. Haastattelemani kirkollisen työn ja sotilasmusiikkialan edustajat olivat yksimielisiä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon

ja Puolustusvoimien keskinäisestä suhteesta, jonka juuret ovat menneisyydessä ja joka on kulminoitunut sota-aikoihin. Kirkkomusiikki ja kirkollinen työ nivELYVÄT Puolustusvoimissa toisiinsa ja siten osaksi eettisen toimintakyvyn ja maanpuolustustyön kokonaisuutta.

Perinteiden vaalimisen tarve heijastuu tiettyjen teosten suosimisena Puolustusvoimien hengellisissä tilaisuuksissa. Paljon käytettyjä sävellyksiä ovat virsi 577 ja Axel von Kothenin *Rukous*-hymni.

Kirkkomusiikin käyttö ei rajoitu Puolustusvoimissa pelkästään hengellisiin tilaisuuksiin, vaan sillä on keskeinen tehtävä myös erilaisten juhlallisuuksien, seremonioiden ja katselmuksien hengellisissä osioissa. Sitä kuullaan myös sotilassoittokuntien kirkkokonserteissa, jolloin kuulijakunta laajenee varusmiehistä ja Puolustusvoimien palkatusta henkilöstöstä muihin kansalaisiin. Kirkkomusiikin ja sotilasmusiikin suhde on monisyinen. Haastattelujen ja kirjallisen aineiston perusteella kirkkomusiikki koetaan sotilasmusiikiksi, kun konteksti on sotilaallinen tai musiikin esittäjänä toimii sotilassoittokunta. Vastaavasti sotilasmusiikki voi saada kirkkomusiikillisen luonteen uskonnollisessa kontekstissa.

Muutokset kirkkomusiikin käytössä Puolustusvoimissa viimeisen 30 vuoden aikana koskevat erityisesti määrää ja laatua. Veteraaneille suunnattujen tapahtumien väheneminen ja yhteiskunnan maallistuminen ovat vaikuttaneet myös kirkkomusiikin käytön vähenemiseen. Kirkkomusiikin laadulliset muutokset liittyvät sotilassoittokuntien toimintaan. Niiden musiikillinen taso on noussut huomattavasti, mikä on mahdollistanut haastavamman ja monipuolisemman kirkkomusiikillisen ohjelmiston toteuttamisen. Sotilassoittokuntien lisääntynyt konserttitoiminta on myös tuonut uusia mahdollisuuksia kirkkomusiikin esittämiselle.

Sotilassoittajien koulutuksessa kirkkomusiikilla ei ole erityisasemaa muuhun ohjelmistoon nähden. Se on ollut osa sotilassoittajien ohjelmistoa niin soitto-oppilasjärjestelmän kuin varusmiessoittokunnan aikana, ja sitä on myös hyödynnetty musiikin teorian opinnoissa. Nykyisin kirkkomusiikkia hyödynnetään sotilasmusiikkialan aliupseerikursin äänenjohtajalinjan opinnoissa.

Kirkkomusiikin käyttö Puolustusvoimissa on tässä tutkimuksessa osoittautunut laajaksi aiheeksi. Kuva nykytilasta on myönteinen, koska kirkkomusiikki on muodostunut osaksi Puolustusvoimien perinteitä. Vaikka kuluneelta 30 vuodelta en tutkimustani varten saanut numeraalista dataa kirkollisten tilaisuuksien lukumäärästä ja kirkkomusiikin käytöstä niissä, antoivat haastattelut yleiskuvan toiminnan sisällöistä. Numeraalisen

datan avulla saataisiin täsmällisempää tietoa kirkkomusiikin käytöstä. Myös sotilaskapellimestareilla on hiljaista tietoa kyseisestä aiheesta, jota voisi kerätä edelleen järjestelmällisin haastatteluin. Joukko-osastojen kirkkomusiikkiohjelmistoa koskevista perinteistä löytyisi varmasti lisää tutkittavaa. Myös hengellisyyden ja isänmaallisuuden sulautuminen yhteen suomalaisessa kirkkomusiikissa tarjoaisi mielenkiintoisen jatkotutkimusaiheen.

Lähteet ja kirjallisuus

A. Arkistolähteet

Eero Rautasuon arkisto

Puolustusvoimien sotilasmusiikkialan ja kirkollisen työn edustajien litteroidut haastattelut

Haastattelu A 14.4.2022

Haastattelu B 4.4.2022

Haastattelu C 28.4.2022

Haastattelu D 25.4.2022

Haastattelu E 11.4.2022

Puolustusvoimien normikokoelman PVHMSK-PE asiakirjat

SOTILASMUSIIKKI - PEHENKOS 087 SOTILASMUSIIKKI

PUOLUSTUSVOIMISSA (HP238)

PVHSMK 087 (HP238) liite 8, Sotilasmusiikkialan koulutus

PVHSM KOULUTUSTOIMIALA - SOTILASRIIPPIKOULU (HM282)

B. Painamattomat lähteet

Ampuja, Raine (1989). *Suomalaisen sotilasmusiikin kehitys itsenäisyyden aikana*. Kirjallinen työ, Sibelius-Akatemia.

Heide, Heini (2010). *Sotilaan Virsikirja*. Kirjallinen työ, Sibelius-Akatemia.

Koskinen, Jyrki (1993). *Soitto-oppilaskoulutuksen muuttuminen itsenäisyyden aikana*. Kirjallinen työ, Sibelius-Akatemia.

Mäki, Lasse (2020). *Hengen aseesta eettisen toimintakyvyn oppaaksi: Sotilaan virsikirjan merkitys puolustusvoimien kirkollisessa työssä ja soveltavuus toimintakykykoulutukseen*. Kandidaatin tutkielma, Helsingin yliopisto.

Suomala, Johanna (2007). *Virret kansallisena yhtenäistäjänä talvi- ja jatkosodassa 1938–1944*. Kirjallinen työ, Sibelius-Akatemia.

Väisänen, Tomi (1993). *Sotilaskapellimestareiden koulutus ja asema puolustusvoimissa itsenäisyyden aikana*. Kirjallinen työ, Sibelius-Akatemia.

C. Painetut lähteet ja kirjallisuus

Ampuja, Raine ja Jussi-Pekka Aukia (2015–22). *Suomalaisen sotilasmusiikin historia-hanke*. <<https://sotilasmusiikki.wordpress.com>>. Luettu 8.5.2022.

Aukia, Jussi-Pekka (2016). *Poikien kova musiikkikoulu*. <<https://sotilasmusiikki.wordpress.com/2016/11/07/poikien-kova-musiikkikoulu/>>. Luettu 8.5.2022.

Aukia, Jussi-Pekka (2018a). *Mitä on sotilasmusiikki?* <<https://sotilasmusiikki.wordpress.com/2018/10/12/mita-on-sotilasmusiikki/>>. Luettu 8.5.2022.

Aukia, Jussi-Pekka (2018b). *Mitä tehdä muotopuolella kansanmarssilla?* <<https://sotilasmusiikki.wordpress.com/2018/03/30/mita-tehda-muotopuolella-kansanmarssilla/>>. Luettu 8.5.2022.

Aukia, Jussi-Pekka (2019). *Keskiajalta vuoteen 1809 – osana Ruotsin valtakuntaa*. <<https://sotilasmusiikki.wordpress.com/2019/01/21/osana-ruotsin-armeijaa/>>. Luettu 8.5.2022.

Erkkilä, Lasse, Ulla Tuovinen ja Erkki Tuppurainen (toim.) (2003). *Kirkkomusiikin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja.

Hannikanen, Päivi-Liisa (2007). *Pohjanmaan musiikkikulttuuria menneiltä ajoilta: Musiikin taitajia ja tukijoita eteläisen Pohjanmaan kirkkomusiikkielämässä 1700-luvun jälkipuoliskolla*. Väitöskirja. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Kirkkokäsikirja (2018). *Jumalanpalvelusten kirja: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käsikirja I*. Pieksämäki: Kirkon keskusrahasto.

Laitinen, Kari (2020). *Piipareita, klarinetinpuhaltajia ja musikantteja: Sotilassoittajat Suomessa Ruotsin ajan lopulla*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Orlamo, Matti ja Marjukka Lehtinen (toim.) (2009). *Pohjolan Kunnailla: Matti Orlamon esseitä sotilasmusiikista ja sen tekijöistä vuosilta 2003–2009*. Helsinki: Kaaderi-laulajat.

Seppänen, Jukka ja Vesa Aurén (toim.) (2011). *Sotilaan pyhät hetket*. Lappeenranta: Maasotakoulu.

Sotilaan virsikirja (2018). Helsinki: Pääesikunnan koulutusosasto ja Kirjapaja.

Sotilaspapiston opas (2017). Helsinki: Pääesikunta.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1986 hyväksymä virsikirja (1986). Mikkeli: Kirjapaja.

Vuolio, Jukka ja Heikki Anttila (2006). *Soi raikuen torvet ja rummut: Suomen sotilasmusiikin perinteitä sanoin, kuvin ja sävelin*. Helsinki: Kaartin jääkärirykmentin kilta, Juhlavuoden rahasto.

Väinölä, Tauno (2009). *Virsikirjamme virret*. Helsinki: Kirjapaja.

Liite 1 Haastattelukysymykset sotilasmuusikoille

1. Miten ymmärrät käsitteen kirkkomusiikki?
2. Miten koet kirkkomusiikin osana sotilasmusiikkia? Onko kirkkomusiikki sotilasmusiikkia, jos sitä käytetään sotilaallisessa kontekstissa?
3. Miten koet kirkkomusiikin osana PV:n toimintaa?
4. Kuinka usein ja kuinka paljon kirkkomusiikkia kuullaan PV:n toiminnassa (erityisesti sotilassoittokunnan soittamana)?
5. Millaisissa tilaisuuksissa sotilassoittokunta soittaa kirkkomusiikkia? Kenelle tilaisuudet on suunnattu?
6. Millä tavoin ja millaista kirkkomusiikkia käytetään PV:n toiminnassa?
7. Kenen vastuulla kirkkomusiikin toteutus pääsääntöisesti on?
8. Onko kirkkomusiikin käyttö muuttunut PV:n (erityisesti sotilassoittokuntien) toiminnassa viimeisen 30 vuoden aikana? Jos on, niin miten?
9. Onko kirkkomusiikkia käytetty osana sotilassoittajien koulutusta? Jos on, niin millä tavoin?
10. Minkälaisena näet kirkkomusiikin tulevaisuuden osana PV:n toimintaa?

Liite 2 Haastattelukysymykset sotilaspaikalle

1. Miten ymmärrät käsitteen kirkkomusiikki?
2. Miten koet kirkkomusiikin osana sotilasmusiikkia? Onko kirkkomusiikki sotilasmusiikkia, jos sitä käytetään sotilaallisessa kontekstissa?
3. Miten koet kirkkomusiikin osana PV:n toimintaa?
4. Kuinka usein ja kuinka paljon kirkkomusiikkia kuullaan PV:n toiminnassa (erityisesti kirkollisen työn tilaisuuksissa)?
5. Minkälaisissa tilaisuuksissa kirkkomusiikkia käytetään? Kenelle tilaisuudet on suunnattu?
6. Millä tavoin ja millaista kirkkomusiikkia käytetään PV:n toiminnassa?
7. Kuinka paljon PV:n kirkollisen työn erilaisia tilaisuuksia järjestetään vuosittain omassa joukko-osastossa (noin-arvio)? Miten kirkkomusiikki on näissä tilaisuuksissa läsnä?
8. Kenen vastuulla kirkkomusiikin toteutus pääsääntöisesti on?
9. Onko kirkkomusiikin käyttö muuttunut PV:n toiminnassa viimeisen 30 vuoden aikana (erityisesti kirkollisen työn toiminnassa)? Jos on, niin miten?
10. Miten näet kirkkomusiikin tulevaisuuden PV:n toiminnassa? Uhkia, mahdollisuuksia.

Liite 3 Virren 462, *Soi kunniaksi Luojan* teksti

*Soi kunniaksi Luojan
nyt, virsi kiitoksen,
tuon kaiken hyvän tuojan
ja suojan ainaisen!
Hän, Isä, rakkahasti
ain vaalii luotujaan,
ja kaiken taitavasti
hän ohjaa tuolta taivaastaan.*

*Hän säät ja ilmat säätää
ja aallot tainnuttaa
ja hyisen hallan häätää
ja viljan vartuttaa.
Hän onneen meidät ohjaa,
myös aikaan vaikeaan.
Sen rakkauden pohjaa
ken pystyy koskaan tutkimaan?*

*Siis kiitos, Herra taivaan,
kun lahjas meille toit
ja päivän työhön vaivaan
taas puhtaan leivän soit.
Suo, etä ilomielin
myös jaamme leipämme
ja sydämin ja kielin
sua lakkaamatta kiitämme.*

Säk. 1 ja 2 Aukusti Waldemar Koskimies 1897

Säk. 3 Ilta Koskimies 1923

Virsi kirjiaan 1938